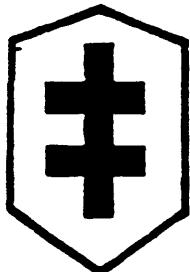

ВАЮЙ. НАРОДЗЕ. ЗА СВАЕ ПРАВЫ! — К.Каліноўскі

ЗА
ВОЛЮ
БАЦЬ-
КАЎ-
ШЧЫНЫ!

ЗВАЖАЙ

Часапіс Беларускіх Вэтэранаў. Выдае Камітэт Сувязі Быўшых Беларускіх Вайскоўцаў).

ZVAZAJ. Veterans quarterly published by Liaison Committee of Belarus War Veterans. Canada office: 57 Riverdale Ave. Toronto, Ont., M4K 1C2. U.S. address: 9 River Rd., Highland Park, N.J., 08904, U.S.

Год 21

Сакавік. 1995

Нр. 1[77]

РАНІЯ

СТАРАДАЎНАЙ КРЫВІЦКАЙ ПАГОНІ НЕ РАЗЬБІЦЬ. НЯ СПЫНІЦЬ. НЯ
СТРЫМАЦЬ

М.Багдановіч

Розныя рэваншысты з лагеру карычневых камунафашист
таў намагаюцца адбудаваць імпэрыю зла' а наш Беларускі
Народ зноў загнаць у ярмо. Таму яны цяпер атакуюць нашу
дзяржаўную сімваліку, мову, каб пасля зруйнаваць і самую
рэспубліку. Зъмяшчаем на гэтую тэму верш паэтэсы Надзея
Дземідовіч.

БАРОНІМ НАШУ СВЯТУЮ ПАГОНЮ

Баронім старажытны наш сімвал
Ад нападаў варожых нам сіл,
Бо ён нас у нядолі падтрымваў
Кожны з нас яго ў сэрцы насіў.

Разам з намі жыла ты, Пагоня.
У палоне, у турмах была. —
Хай лятуць нясупынныя коні,
Каб Пагоня наперад вяла!

Каб цябе чужакі не закрылі
І ня съцерлі з запыленых кніг,
Не дазволім, пакуль мы жывыя,
Апаганіваць продкаў сваіх

Хай праменіща съцяг у аблоках
У паветры хай шоўкам шуршыць,
А Пагоня высока, высока
Хай нас вучыць змагаща і жыць.

Каб цябе не закрылі чужкія
Сімвалы з малатком і сярпом,
Мы грудзьмі цябе моцна прыкрыем
І ад іх, і ад съцягаў з арлом!

Дык красаў нам навечна, Пагоня,
І лунайце ў паветры съцягі
Хай наперад лятуць тыя коні!
Не патрэбны нам сімвал другі!

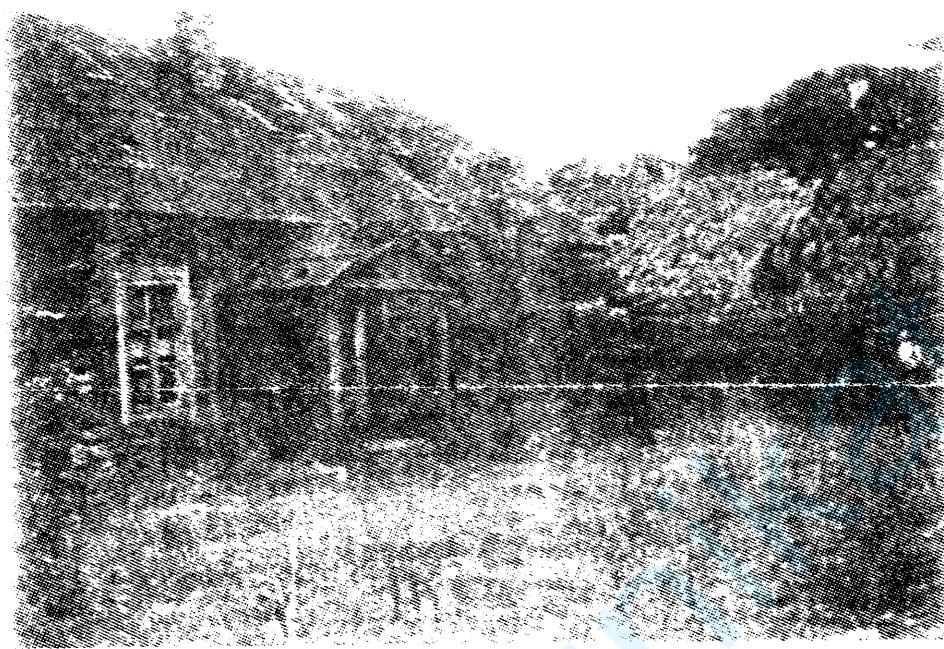
Надзея Дземідовіч. ліпень. 1944. Менск-Калодзішчы

БАЦЬКА "ІМПЭРЫИ ЗЛА" ПРА РАБОЎ

"Никто не повинен в том, если он родился рабом; но раб, который не только чуждается стремлений к своей свободе, но оправдывает и прикрывает свое рабство.... такой раб есть вызывающий законное чувство негодования, презрения и омерзения холуй и хам". В.И.Ленин

Цытата ўзята з кнігі "Ізмена Родіне". В. Рапапорта і Ю.Аляксеева.

ПАДАРОЖЖА Ў МІНУЛАЕ

Летась у хмарны вераснёўскі дзень стаяў я перад гэтым трухлявым будынкам, які бачыце на здымцы. Трушчоба, гнілы дах, быццам цябе запрашала: піхні, павалюся! Гэта-ж драўляныя руіны калішняй школы ў Порплішчах — мястэчку, што на шляху з Докшыца ў Глыбокае ляжыць з паўночнага боку чыгункі з Полацку ў Маладечна.

Апошні раз быў я тут вясной 1943 году. За паўстагодзьдзя ў вольным съвеце гэтыя школыны будынак нярэдка зьяўляўся ў маім уяўленыні як нейкая важная веха ў жыцці. Школа, поўная дзіцячай гамонкі, родная мова, юнацтва, ускалосьце беларускасці ў школьніцтве — натхненыне буйнага росту.

Пасыль шасьцімесячных настаўніцкіх курсаў у Глыбокім, з правам навучання ў пачатковых школах, юныя настаўнікі й настаўніцы рупліва ўзяліся за працу. Між імі захавалася й колькі старэйших, каторых "на крэсах" пакінула некалі "моцарства Гольська". Адылі галоўнай сілай былі мы — беларускія патрыёты, съядомыя таго, што здолеем нашым дзеткам перадаць-пераліць любоў да нашай шматпакутнай бацькаўшчыны, якая тады навокал гарэла й гінула пад ударамі двух монстраў -тытанаў. У лясных раёнах "народныя месціціцы" палілі школы й мардавалі настаўнікаў. Каля Порплішчаў іх і заваду ня было. Калішняму саюзніку Сталіна, "вялікай Германіі", не ўдалося яшчэ зрабіць Маскве той зынішчальны "капут" і ейны "дранг нах Остэн" захрас недзе на ўсходзе. Амаль палова Беларусі цярпела пад ваеннай акупациі як фашыстоўскай улады. Заходняя часць, што называлася генэралкамісарыятам Вайсрутэні, перадала пачатковыя школы ў беларускія руکі. Ніхто не загадваў нам акупантам ці ведамага "фюрэра" хваліць. За няпоўную тры гады пачатковыя школы далі вучням ня толькі асноўныя праграмныя веды але й съведамасць беларускасці.

Сыцілія ўзнагарода за настаўніцкую працу — некалькі дзясяткаў акупацийных марак і карыстаньне кавалкам зямлі. Садзі гародніну, сей што хочаш, жыві! Ніяк не разгонішся. Прывілеяў ніякіх. Пяць нас працавала ў Порпліскай

сямігодцы. Вера Ярашэвіч, адна з пяці, ейны сын і дзьвye дачкі жывуць цяпер у ваколіцы Ню Ёрку й сумежнага Ню Джэрзі. У Порплішчах я заўважыў што дом Ярашэвічаў, тут-же цераз вуліцу ад той старой школы, захаваўся такім, як некалі быў. Я ў яго не заходзіў і ня пытаўся хто там цяпер жыве.

Праца настаўніка, калі ты яшчэ сямнаццаткі не дажыў, дала ў тых часы пэўную самастойнасць, грунт пад нагамі — незалежнасць ад бацькі. Навокал — нікчэмная зынішчальная вайна, усяго недахоп. Ды ў раёнах, дзе не гаспадарылі "народныя месціціцы", якіх тут часцей называлі бальшавіцкімі ляснымі бандытамі, жылося, як казалі сяляне, лепш чымся пад бальшавіцкімі прыгонам у мірны час. Меншыя падаткі, свае людзі ў павеце й воласы, ніхто цябе не цягніў у калгасны прыгон. І беларускамоўныя школы мелі падтрымку народу, настаўнікі былі аб'ектам пашаны ў сваіх і мішэній нянявісьці з боку яуных і скрытых ворагаў.

Нарадзілася пытаньне: а што-ж далей, куды і якім шляхам ісьці? Калішня саюзнікі, цяпер у змаганні ня толькі за нашыя землі, нам жыць не дадуць, незалежнай рэспублікі Беларусі ня будзе. Абое рабое. Трэба нейкага іншага шляху шукаць, каб як-небудзь на заход... Наперадзе чакала Вільня й далёкія й цяжкія ваенныя дарогі. Удалося выківаць двух лютых дыктатараў. Дзякую Богу за помоч і апеку! Давялося наапошку памагаць выкідаць фашыстоўскі "гэрэнфольк" — калішняга саюзніка Сталіна, — "вялікую Германію" зь Italії.

Гадамі назойліва дакучала цяжарнае пытаньне: а што было-б з табой, калі-б ня тая школа й настаўніцтва, калі-б ня Вільня й шлях на заход? Што здарылася з моладзяй твойго ўзросту, каторая сустракала "вызвольнікаў"? Бальшавіцкая мята гэтих юнакоў-рэкрутаў, без належнай падрыхтоўкі, пагнала на "даёш Берлін!" У сваёй вёсцы сустрэў я двух ваенных вэтэранаў калекаў. Яны — пакалечаныя недабіткі з таго нашага "страчанага пакалення".

3ВАХАЯ

Летась, пазіраючы на руіны калішняга школьнага будынку, што так прынаджаў мяне настальгіяй па радзіме, нарэшце зразумеў: тут мае вытокі, тут нарадзілася, у абдымках патрыятызму, думка пра самастойнасць самога сябе. Я ўжо ня жыву пад бацьковым загадам, мушу сам пра сябе пастанаўляць і мой съвет наперадзе. Кажуць, што калі хочаш убачыць як высокая гара, мусіш ад яе адыйсьціся. Пазіраю на сваю гару-трушчобу, будынак калішняй сямігодкі з адлегласці паўстагодзьдзя і ўяўленынем пераношуся ў туго сваю дынамічную маладосьць, раннюю юнацкую руплівасць, каб памагчы дзеткам пазнаць сваё, роднае...

За гэным трухлявым будынкам пабудавалі новую школу. Ня ведаю калі тое было. Тут-жэ побач дзьве сьвятыні — каталіцкая і праваслаўная, а на месцы калішняга валаснога будынку — помнік "вызвольнікам і партызанам". Мястэчка, відаць, жыве. Ды ў той верасьнёўскі дзень нікога навокал ня відаць. Магчыма што Докшыцкі саўгас пагнаў іх усіх выбіраць бульбу, каторай, кажуць, летняя засуха замінала добра вырасць.

Новае пытаньне, народжанае паўночнаамэрыканскай практикай: чаму-ж руіны гэтага драўлянага будынку дагэтуль ня зьнеслы? Яны-ж — небясьпека! У нашай Канадзе Safety first — Насамперш бяспека! — лёзунг на месцах працы і усюды! А тут... Ня ўжо гэтыя мясцовыя людзі порпліскія правдзетак і пра сябе ня дбаюць? Дзеткі-ж могуць, у нейкія хованкі забаўляючыся, там пакалечыцца... Можа чакаюць порпліскія людзі цяперашняя на нейкую каманду зьверху ад "чырвоных памешчыкаў"? Яны-ж пэўне чулі, што "імпэрыя зла" ўжо зрабіла вялікі бойць і патанула, што цяпер паўсталая незалежная рэспубліка Беларусь, якая ня зьбіраецца на павадку Масквы ў новы маскоўскі прыгон валачыцца.

Ці раз даводзілася параўноўваць свой лёс у вольнай заакіянскай краіне, дзе меў поўную вольнасьць творчага слова, зь лёсам супродзічау, што цярпелі й гінулі ў съвеце, дзе нарадзіліся наступныя радкі:

*Зайди вчора, а сьогодні
Заутра таксама ўзыдзе сонца
і будуць людзі есьці й піць.
і ніхто ізъ іх ня ўспомніць
як мы хаделі жыць...*

Марш на съмерць "імпэрыяла зла" засуджаных. А зьверху — ілжывая прапаганда-барабаншчына пра тое, як там "дабротна" жывуць ды як нас, прыгнечаных, што пад капиталістичным ладам церпім, яны даганяюць і вось-вось ужо зараз перагоняць. Тымчасам ад нас зерне на хлеб мільёнаам тон купляюць. Такая "роднапартыйная" балбатня магла зъянтэжыць тых, каторых пыльным мяшком па галовах стукнулі, ды на нас — дзяець з "раськіданых гнёздаў".

У Канадзе сустрэлі нас ды пачалі нам адразу фашистыць "землякі" з "Федэрациі рускіх канадцаў". а ім на помач — КГБ із сваім ворганам "За вяртанье на радзіму". Пра нас, як асобную нацыю, Канада амаль нічога ня ведала. Калі працябে як Беларуса амаль ніхто тут ня ведае, калі ўжо й тут расцягваюць нашых суродзічаў палякі й маскалі, дык уяўце сабе як нялёгка было гукаць, клікаць, зьбіраць, арганізацаваць, пачынаючы з нуля... Москва і сінія бэсэсэрскуюці цвуны фашистылі съведамым беларусам на ўсіх франтох ува ўсіх заходніх дэмакратычных краінах, асабліва-ж заядла абстрэльвалі тых з нас, што апінуліся на паўночнаамэрыканскім кантынэнце.

Літаратурная праца вымагае дысцыпліны і пэўнай меры ізоляцыі. Працэс працы над "Гараваткай" даў мне цэннае і неабходнае сховішча, якое ў чужым съвешце патоліала сардзчны боль па страчанай роднай зямлі, сваякох і суродзічах. За гэта ад мясцовых крыкунou атрымаў мянушку "пісакі", "разумнага дурня" што ў Канадзе Беларусь будзе."

Летась на бацькаўшчыне намагаўся знайсці съяды Гараваткі. Паўстагодзьдзя часу зъмяніла—злызала сіны рэльеф. Там-жа па ёй тапталіся й съяздзілі людцы, што афішавалі сябе авангардам прагрэсу ўсяго чалавецтва. Датопаліся нарэшце да таго, што створаная імі "імпэрыя зла" зрабіла вялізны боўць і патанула. І як-жа мела яны трymацца?! Пры помачы рознай галоты й цівуной каляніяльнага антынароднага рэжыму гналі калгасных і саўгасных прыгонных сялян на "войны за ўраджай". Гэты гонды іншыя, інсypіраваныя партыйнымі шэльмамі, трасцы, адбываліся пад гукі ваяўнічых агітбрэгадаў. Некалі ўраджайнную глебу марылі ядахімікатамі... Мэльяратары высушылі суседнія балота, панішчылі прыгожыя дубровы. На іх месцы — іглічныя саджанцы. У сэрцах прыгоньнікаў антынародныя ўладары пасеялі нянавісьць да зямлі. Руйнаваліся "непэрспектывныя вёскі".

Ці калі верненца на гэту пакрыўджаную зямлю дбайлівы гаспадар? А ўсё-ж адгэтуль трэба пачынаць адбудову дзяржавы. Памятайце, што сказаў Вальтэр сваім героям "Кандзіды", што абыйшлі паўсвяту, у тым ліку й Эльдорада: апрацоўвайце свой агарод!

Перад помнікам бацьком на Верацейськім могільніку 4-га верасня, у присутності радні й гасцей з Глыбоцкага БНФ, для мяне ўзнагародай была малітва да Ўсявішняга":

Госпадзе Ісусе Хрысьце, Божа наш, Божа ўсякай міласэрнасці й дабротаў. Твая спагада бязъмерная і чалавекалюбства, быццам неспасцігальная глыбіня марская. Прыходжу да Тваёй велічы са страхам і трапятыннем і дзякую Тебе за ўсе дабрадзеіствы, якімі Ты мяне абдарыў.

Асабліва дзякую Табе за тое, што перад тым, як паклікаць
мяне да вечнай бацькаўшчыны, Ты даў мне зноў нагоду
пабачыць маю зямную Бацькаўшчыну Беларусь. Прашу
Цабе: прымі сёняня малітву пакорнага слугі Твайго, чые
просьбы Ты міласэрна захачеў споўніць. Не забудзь мяне і ў
будучыні, але зрабі, каб я ўдасканальваўся ў дабрадзеяньс-
цях і шчырай любові. Захавай нашу краіну ад усіх
няшчасціяў і закалотаў, і даруй ёй Твой супакой. Дай
беларускаму народу духа згоды, братнай любові і шчырай
пабожнасьці, каб ён мог дастойна прыносіць падзяку й хвалу
Табе, разам з Твайм спрадвечным Айцом і з усесьвятym,
добрым і жыцьцядайнym Твайм Духам. — праслаўленым у
адной сутнасьці Богу. Амін.

K. Akyra

Песьля напісання гэтага артыкулу даведаўся, што Вера Ярашэвіч летасць памерла. Вечная Ей памяць. а дзеткам — моя спачуванне. К Акула

ЗА ШТО МЫ ПАКУТАВАЛИ?

Успаміны Тамары Барсук (Лагун)

Пра тое, як мы пакутавалі, цяпер пішучь розныя выданні. Высылаю вам выразкі з розных газэт. Паэт Сяргей Грахоўскі й Антон Фурс пісалі ў 1992 г. На гэты час ужо ўсе рэабілітаваныя.

Якое-ж дачыненьне да ўсяго гэтага мела я? Вучылася тады ў СШ №1 у горадзе Глыбокае. У 1945-46 навучальным годзе да нас у клясу прыйшла Несьцяровіч Ліда. Я зь ёй пасябравала. Аднойчы, зімой 1946 г., я прыйшла да яе на кватэру і ўбачыла там двух маладых хлапцуў. Ліда неяк зъянтэжылася, а потым прадставіла іх мне як два юрадных братоў. Адзін з іх

ЗВАЖАЙ

— Фурс Антон з глыбоцкага Педвучылішча а другі — Асіпенка Мікола з Пастаў. Сабраліся яны ў Ліды (яна ўжо належала да Саюзу Беларускіх Патрыётаў) каб дамовіца аб аўяднанын падпольных арганізацыяў.

Пра гэта я даведалася пасыля. У той вечар мы крыху пагаварылі, патанцавалі пад патэфон і я пайшла дамоў. На другі дзень Ліда мяне папярэдзіла, каб я нікому не казала што да яе дваюрадныя браты прыняжджалі. Мяне гэта вельмі зьдзівіла. Празь некалькі дзён, узяўшы зь мяне слова, што я буду маўчачы, Ліда расказала пра існаваныне падпольнай арганізацыі і яе задачы. Нікога з сяброў арганізацыі, апроч Фурса й Асіпенкі, яна не называла. Я навет ня ведала, што сёстры Лена й Ларыса Барсук з нашай вёскі і Краснадубская Люсія ды Табола Алех (я вучылася зь ім у Шкунушках) належалі да СБП. Вось і ўся мая віна. Я ведала, што існуе падпольная арганізацыя "Саюз Беларускіх Патрыётаў". Ведала й маўчала, бо абяцала маўчачы: Нават сваім родным — маме, тату й Зіне не сказала нічога.

На другі 1946-47 школьны год Ліда Несьцяровіч пераехала ў Лужкі. Больш пра гэту арганізацыю я нічога ад нікога ня чула.

Дзеесці ў пачатку сакавіка 1947 году мяне з уроку выклікаў дырэктар школы, папярэдзіўшы, каб узяла з сабой партфэль. Увыайшоўшы ў кабінет дырэктара і ўбачыўшы там двух чалавек з наганамі, я ўсё зразумела. Зрабілася страшна. Аўтаматчына адказала на пытаныні, выконвала загады. У кабінэце дырэктара вытрасцілі ўсё з майго партфэлю, абшукалі мяне ў павялі на маю кватэру. Там перавярнулі мой чамадан, пасыцелю, штосьці шукалі. Потым пад канвоем павялі мяне на станцыю, а калі надыйшоў цягнік павезлі ў Паставы. Там ноччу ўпіхнулі мяне ў нейкі цёмны ў вельмі халодны падвал. Я нічога тады там ня бачыла. Аказваецца, у гэтым падвале ўжо была Краснадубская Людміла й іншыя падпольщицы. Было вельмі холадна, цёмна й страшна. Назаўтра павезлі ў турму ў Менск.

У цёмнай, цеснай і съмярдзючай камэры мяне ў Машук Лену — яна з пастаўской групы, — пасадзілі яшчэ зь дзвівюмі зьняволенымі. Шэрыя краты на вокнах, ліпучыя ад вільгага съцены, ізмэнтавая падлога, два іржавыя зялезнія ложкі. парашы ў куце. У гэней клетцы прасядзелі мы трох месяцы.

Пачалі нас выклікаць на допыты, пад канвоем, залажыўшы руکі за сьпіну, вялі ў съледчы пакой. Першы допыт прайшоў даволі спакойна. Я адказвала на пытаныні: хто, адкуль, чым зтамалася? Калі съледчы спытаўся ў мяне пра падпольную арганізацыю я адказала: — нічога ня ведаю. Ён адразу пависіў голас і далей гаварыў на павышанай ноце.

На другі, дзень ён паказаў мне пратакол допыту Ліды Несьцяровіч і тое месца, дзе было названа маё імя ў прозвішча. Пасыпаліся пытаныні: каго ведаю з падпольщицай? дзе яны сустракаліся? чым зтамаліся? якую пропаганду вялі?

На гэткія пытаныні я нічога не магла адказаць бо запраўды нічога ня ведала. Пачалася лаянка, зьнявагі, брыдкаслоўе й пабоі. Біў ён навотмаш рукой па галаве. Часам ставіў да съцяны з выцягнутымі ўверх рукамі. Апошні раз я ня вытрымала й падпісала пратакол. І да гэтага часу ня ведаю што там было напісана, бо я падпісала не прачытаўшы яго.

Допыты спыніліся. Час цягнуўся вельмі марудна, дні здаваліся месяцамі. Праз краты акна віднёўся невялікі кавалачак неба. За дзвівімі чуўся лязгат ключоў, зьняважлівия выкрыкі надзірацеляў. Тры разы ўдзень ў адкрывалася вакенца ў дзвівярох, празь якое ўсоўвалі пайку

чорствага хлеба й баланду з гнілай салёной рыбы. Уесь час хацелася есьці. Перадач ад родных ня прымалі. Мы-ж былі "ворагамі народу". Часам выводзілі нас на прагулку. Зноў, залажыўшы руکі за съпіну, ішлі мы праз доўгі, вузкі, цёмны калідор у двор турмы і ў "клетку", съцены якой былі зьбітыя з досак трох мэтры вышыёю. Нічёга ня відаць, апроч тых дашчаных съцен ды неба. "Прагулка" трывала 15 мінут, ды зноў у камэру. Здавалася, што пакутам ня будзе канца. Нас лічылі здраднікамі. А якой-же Радзіме мы здрадзілі? За свае 15 год чатыры разы мянялася наша "радзіма".

20-га чэрвеня 1947 г. пачаўся суд. Судзіў Ваенны Трыбунал. Па вуліцах яшчэ неадбудаванага Менска ўзброеныя людзі вялі нас як сапраўдных злачынцаў. Людзі глядзелі на нас парознаму. Адны спачувалі: — Якія маладзенькі! А за што гэта іх? Іншыя крычалі: — Здраднікі! Судзіць іх па строгасці закону!

А мы, пастроеныя па два, залажыўшы руکі за съпіну, ішлі моўчкі.

Пачаўся суд. Мужна трымалі сябе ўсе палесцінцы. упэўнена адстойвалі свае погляды. Гэта нават судзілі ў раўнавагі выводзілі. Нам не дазваліялі ня толькі размаўляць, але нават глядзець адзін на аднаго. Чатыры дні ў судзілішча а 24-га чэрвеня 1947 г. вынеслі вельмі суворы прыгавор. Двум кіраунікам: Мядзеліцу Васілю і Асіпенку Міколу — расстрэл, пасыль заменены 25 гадамі зняволеня. Іншым — 20, 15, 10, 8 год няволі. Згодна артыкулу 73 УК БССР мне далі 3 гады няволі.

Што гэта за артыкул відаць з аднаго дакументу, каторы я атрымала з праクратуры БССР калі звязрнулася да іх з заявой аб рэабілітацыі. Вось яго тэкст: "Прокуратура Беларускай ССР. 6.08.91. № 13•109-91. Сообщаю, что Прокурором БССР внесен протест в Верховный суд Республики об отмене приговора военного трибунала войск МВД Минской обл.. по которому Вы были осуждены за недобросовестство. О принятом решении Верховный суд БССР сообщит.

Начальнок отдела (подпись) И.И.Суховерх.

Згодна іхнай маралі, я павінна была пайсьці ў органы КДБ і данесці на сваіх сяброў, стаць стукачом. Але-ж я ня гэтак выхаваная.

Краснадубская Люсія атрымала 10 год няволі. Замужня, цяжарная, адразу пасыль суду ў турэмным лазарэце ў яе нарадзіўся хлопчык. Пражыў ён некалькі месяцаў і памёр у Люсі на руках. Памёр ад голаду, бо Люсі галадала і ў яе зьнікла малако. Дзе сынка пахавалі маці не даведалася.

Пасыль прыгавору паслалі каго куды. Мяне ў Машук (яна атрымала 10 год) завезлі ў Архангельск. Самы страшны шлях — з Архангельску ў партовую Дудзінку — цягніком. Зняволеных было вельмі многа, ішлі калёнай у трум паходу — жанчыны ў адзін, мужчыны ў іншы. Садзіліся на падлозе ў прытык адна да другой. Ня было ні нар ні табурэтак. Праз некалькі гадзін, калі рушыў паход, у большасці з нас пачалася марская хвароба. Кружылася ў ламалася ад болю ў мяне галава, ташніла, ванітавала. Навокал стогны ў смурод. Хацелася піць, а вады не хапала. Ніхто ў трум не заходзіў. Бідона з пахлобкай і вадой спускалі на цапах. Да бідона з пахлобкай ніхто амаль не падыходзіў, не хацелася ўставаць. Гэтак прайшло 10 дзён. Людзі аслаблі, некаторыя тут-же ўміралі бо ніякай мэдыцынскай помачы ня было.

Прыбылі ў Дудзінку. Калі адкрылі дзвіверы трума мы пачалі выпаўзаць на съвежае й чыстае паветра. Мёртвых, і

УСЯ ДЗЯРЖАЎНАЯ МАШЫНА БАЯЛАСЯ

Перахаваньне праху Янкі Купалы адбывалася ў сакрэтнасці ў духу стаціонерны. Потайна з Масквы урну з прахам прывезлі ў музей паэта. Дзяжурылі адабраныя людзі й блізкія нябожчыка, калі так можна сказаць. Невялічкай купкай людзей было абмежавана жалобнае шэсьце. Па званках з адпаведных устаноў. Вянкі ад заводаў, арганізацый было дадзена ўказаньне на могілкі несыці з пэўнымі інтэрваламі, каб ня было "большага стечэння народа". Уся дзяржавная машина баялася праху паэта. А раптам што выбухне.

І якраз на час перапахаваньня рэдактар склікаў лятушку. Каб усе былі на мейсцы, пад наглядам. А потым ЦК давала яму прэмію імя Янкі Купалы. Дабіваўся. Хацеў. Дамогся. І яшчэ нядаўна Іван Шамякін скрышаўся, што ў вайну, калі хавалі Янку Купалу, забыліся паклапаціца, каб захаваць для Саюза пісьменнікаў Беларусі мейсца дэпутата СССР. Было два а засталося адно.

Рыгор Барадулін. "Маладосьць" № 10•94

вельмі слабых вынаслі на насілках. Я не магла ісці. Абапіраючыся на рукі, выпаўзла з трума і на чыстым паветры страціла прытомнасць. Дапамагла мне, сама худзенькая ў slabaya, Lena Mačuk. Dzякую ёй.

У Дудзінцы нас памылі, пераапранулі ў нейкія старыя але сухія "шмоткі" і вузка калейкай павезлы на поўнач. На нейкай маленъкай станцыі, паміж Дудзінкай і Нарыльскам, мяне і дзявою зняволеных высадзілі, а больш "злосных злачынцаў" — у іх ліку й Лену Мацук — павезлы ў Нарыльск. На гэтай станцыі, што значылася нейкім нумарам, я, Шура й Зося (так звалі зняволеных) прабылі да наступнай вясны. Расканваіраваныя, мы працавалі абходчыцамі на вузакалейцы. Дзень і ноц, па графіку, хадзілі па тэй чыгуңцы, падсыпалі пад шпалы гравій, убівалі балты. Навокал, як вокам сягнуць, сущэльная тундра. На гэтай станцыі жыў начальнік чыгуңкі з жонкай і маленъкім сынам ды начальнік станцыі і трое зняволеных.

Пасля нашага прыезду неўзабаве наступіла палярная ноц. Маразы даходзілі часам да -50 Ц., бурзавеі, а на працу ўсёроўна трэба было ісці. Вельмі цяжка было раашчышчаць сінеглядныя гурбы. Колькі раз абламажвалі рукі й твар, з працы вярталіся стомленыя. Добра, што нам выдзелілі нейкі пакойчык з трима ложкамі, на якіх маглі адпачыць.

Вясною 1948 году нас перавезлы ў Нарыльск і я трапіла ў лягер для палітычна зняволеных дзе Lena Mačuk працавала лабаранткай у КИПОМЦ (контроль измерительных приборов обжигово-металлургического цеха). Амаль паўгоду я працавала пры будаўніцтве, разгружала й падносіла цэглу, цемантавы раствор. Лопаліся й крывавілі на руках мазылі. Ізноў памагла мне Lena. Яна папрасіла загадчыцу лабараторыі КИП, каб падала на мяне заўлку. Жанчына аказалася вельмі добрай, спагадлівой. Па некаторым часе я ўжо працавала за Lenai ў лабараторыі, вымярала запыленасць у газалідовых трубах. Праца лёгкая, зь дзесяці чалавек адно дзяве мы зняволеныя. Спагадлівия людзі адносіліся да нас добра.

Праз тры гады я вярнулася на Радзіму, а Lena засталася ў Нарыльску. Далейшы мой лёс злажыўся: даволі добра хачя працаўца было налягтка бо сёй-той бачыў у мене "ворага народа". Вось і Люсія Краснадубская не знайшла тут працы я вярнулася ў Казахстан дзе працавала настаўніцай пачатковай школы.

Прабачце за неакуратнасць пісьма. мітусылівасць думак. Вельмі-ж ужо цяжкія ўспаміны.

АМЭРЫКА НАРЭШЦЕ СУСТРАКАЕ РЭАЛЬНАСЦЬ

Вашынгтон. Програмы сацыяльнага забяспечаньня тут маюць мянушку "трэцяга шляху" амэрыканскай палітыкі. Парушэнне іх азначае раптоўную палітычную съмерць. Як сябра Цэнтра Стратэгічных і Інтэрнацыональных Студыяў, я кагадзе браў удзел у дыскусіях на тэму няўхільнага фінансавага крызісу. Прысутнічалі групы сэнатарапаў, кангрэсманаў і бюджэтных ураднікаў.

Выгляд надзвычайна дрэнны. У наступныя 18 гадоў 100% фэдеральнага бюджету пойдзе на плату сацыяльнага забяспечаньня, пэнсіяў, медычных праграмаў, фармарскіх субсыдыяў і вэлфару. Ані цэнта не астанецца на абарону, утрыманье ўраду, сплаты працэнтаў ці іншага. Паглынаюче сацыяльнае забяспечаньне — social spending — руйнует Амэрыку.

Чаму гэта павінна турбаваць Канадыцаў? Ды таму што, сітуація Канады тро разы горшая. Крах бюджету, што здарыцца ў Амэрыцы ў 2013 годзе, насьпее ў Канадзе ўжо ў наступных некалькі гадох. Аттавскі ўрад кажа Канадыцам: "ня турбуйцеся, жывеце шчасліва!", а Канада коціцца да галоўнага фінансавага крызісу. Нягледзячы на адважныя намаганні Пола Мартына (міністра скарбу), выглядае, што ў Аттаве няма палітычнага жадання, каб зьменшыць сацыяльныя расходы перад аварыяй нацыянальнага цягніка. А ў Амэрыцы, наадварот, распубліканцы бяруцца рэдукаваць праграмы для сярэдніх клясаў. Яны абміркоўваюць як скасаваць вялізныя субсыды фармароў і забяспечаньні для вэтэранаў, што не ваявалі; практуюць рэдукцыю сацыяльнага забяспечаньня для багатых і помач для даўжнікоў. Выглядае, што съяўтых кароў павядуць у бойню. Як і было прадбачана, усе зацікаўленыя зарганізаваныя групы паднялі вэрхал. І ўсё-ж, дзяве трэці ўсіх Амэрыканцаў згаджаюцца, каб помоч для іх урад зьменшыў з умовай, што гэта будзе зроблена ў роўнай меры для ўсіх.

Як-же такое магло здарыцца? Ды проста таму, што звычайны Амэрыканец зразумеў, што некантраліянія выдаткі палітыкаў, непадтрыманы адпаведнымі падаткамі руйнуюць эканоміку Амэрыкі. Шмат да зьмены поглядаў Амэрыканцаў спрычынілася радыё. Прэса, тэлевізія і Галівуд бесперапынна трымалі ліберальную лінію Дэмакратычнай партыі. Амаль 70% амэрыканскіх журналістаў дэкларуюць сябе ліберальнымі Дэмакратамі. Дзіва няма, што галоўнае мід'я падтрымлівала ліберальную ідэю: больш выдаткаў, больш ураду, большыя фінансавых дэфіцытаў, больш Дэмакратаў.

Але зьявілася радыё-гамонка. Раптам Амэрыканцы пачуі палітычна няправільныя рэчы, што да таго часу былі пад блакадай іншага мід'я. Эфір загаманіў галасамі тысячаў Радыё Вольнай Амэрыкі. Чуліся й разъюшаныя галасы нянявісці з правага боку, але бальшыня дазволіла Амэрыканцам пачуць ту ю праўду, якую раней у блакадзе трymala ліберальнае мід'я: урад збанкрутаваў, дэфіцытнае фінансаванье руйнует дзяржаву, спэцыяльныя інтарэсы абкрадаюць народны скарб. Дваццаць мільёнаў Амэрыканцаў пачуі Раш Лімбаг і іншых радыёўых рэзаюніянеру, якія дазволілі ім пабачыць голага імпэратора Вашынгтону. Махлярства трэба спыніць.

Выбаршчыкі, якія нарэшце ўсъведамілі што нацыя апынулася ў небяспечным фінансавым хаосе, сказалі Рэспубліканскай партыі: "Адбярыце ад іх Амэрыку"!

Нарэшце Рэспубліканцы ў цэнтрысты Дэмакраты наважыліся рабіць тое, чаго раней палохаліся. Кажны палітык жахнуўся, памяркаваўшы што, перед наступнымі выбарамі ягоны апанент можа рэкламаваць яго на тэлевізіі наступнымі словамі: "вось той сукін сын, каторы зылікідываў тваё сацыяльнае забясьпечаньне!" Аднак, заахвочаны Нют Гінгрычам (рэспубліканскім спікэрам Кангрэсу) адзін за другім палітыкі адважыліся зрабіць неабходнае: абрэзаць урадавыя расходы. Ці ў буры пратэстаў групу спэцыяльных інтарэсаў удаца ім што зрабіць, пакажа будучыня. Галоўнае, пачатае ёсьць.

Канадыцы, тымчасам, яшчэ не разумеюць сур'енай небясьпекі ў якую завёў іх свой урад. Балышыня канадыйскага мідзяя так і асталося ў руках левых лібралаў, якія жывуць пры ўрадавым карыце. СіБіСі трymаеща ўрадавай лініі, што ўсё ёсьць у парадку і сацыяльныя праграмы зьяўляюцца сэрцам Канады. Калі я нядыўна меў токшоў на СФРБ (у Тароньце) дык 19 з 20 слухачоў выказалі жаданье, што Аттава павінна масава абрэзаць свае выдаткі на сацыяльныя праграмы. Магчыма, што палітычная рэвалюцыя нарэшце прыйдзе і ў Канаду.

Eric Margolis. Toronto Sun, 8. 12. 1994

ХТО ВАЯВАЎ А ХТО ГУЛЯЎ

Летась у Менску съяткавалі 50 год ад "вызвалення" Беларусі ад нямецка-фашысткіх захопнікаў". Да помніка перамогі менская бальшавіцкая Вандэя не дапусціла заслужаных герояў-вэтэранаў што ѹшлі туды разам зь Беларускім Народным Фронтом пад дзяржаўным бел-чырвона-белым сцягам. Вандэя намагаецца адбудаваць "імперыю зла", прысвойвае сабе ўсе здабычы перамогі над гітлераўскай Нямецчынай.

Летась у "Літ. і Маст." (23.9.94) зявіўся перадрук артыкулу з расейскага часапісу "Родина". (нр.б-7.91).б — гутарка карэспандэнта часопісу I. Бехцерава з Віктара Астаф'евым пад такою вось красамоўнаю назваю: "Спачатку снарады, пасыль людзі..." Гутарка ўражвае балючай, праніклівай праўдай пра вайну, найперш пра тое, як, у якіх умовах даводзілася ваяваць савецкаму салдату з фашысткімі захопнікамі."

Мяркуем, што гэты артыкул выкліча асабістую цікавасць у нашых вэтэранаў што ваявалі пад брытанскай камандай на заходнім і паўднёвым франтох. Цікавае парадунанье... (Рэд.)

— Віктар Пятровіч, у дзясятым нумары нашага часапісу за мінулы год мы паспрабавалі ўзнавіць аўтэнтычную карціну таго, што адбывалася ў Расеі пасыль рэвалюцыі, паспрабавалі вызваліца ад прывітых стэрэатыпаў у поглядзе на грамадзянскую вайну і яе прычыны. на мэты і дзеяньні процізмагарных бакоў. Цяпер хацелася-б гэта-ж а непрадузята паглядзець і на Вялікую Айчынную. Але справа тут больш далікатная. Калі ў пэрыйд рэвалюцыі і грамадзянскай вайны ролі бальшавіцкай партыі ўвогуле адназначная [шляхам падману, тэрору, гвалту ўсталяваць сваё панаванье], дык у пэрыйд Вялікай Айчынной у партыі і ў народу мэта аказалася быццам-бы адна.

— Мэта, можа, і адна, ды сутнасць розная. У адных — жыцьцё, уласная кроў, у других — падман, хітрыкі, агітация. Ды скuru яны праста ратавалі сваю — за кошт нас! А ўжо пасыль вайны, у сорак пятім, калі такую славу атрымалі, такую веліч, ашалелі праста: на ведалі, колькі яшчэ народу ў лагеры загнаць, як узнагародзіць сябе, чым пакарміць яшчэ.

Яны распарацжаліся і лёсамі, і матар'яльнымі каштоўнасцямі, і прыродай, і ўладай. Нездарма распарацжаліся. А савецкая-ж улада ніколі камуністам не належала, іх ніколі ня выбіраў народ. Нарад да гэтага аніякіх адносін ня меў, народ можна было толькі зынішчыць, як быдла, араць на ім, пераганіць з месца на месца, марыць голадам, падрываць пакаленны. генацыд наладжваць. За гэта цяпер і расплачваюцца. І зноў-такі мы, не яны...

Калі да пераправы праз Дняпро рыхтаваліся, там па беразе, па акопах, шыралі ўсякія, ажно да генэралаў. А ўжо маёрыкаў сноўдалася, палкоўнікаў... Падыходзяць да якога-небудзь узбека ці рускага: давай, маўлю, уступай у партню. у самую лепшую ў съвеце, глядзіш, і сям'я дапаможам у выпадку чаго. "Ды Божа мой, лішы, вядома!" А чаго? Палова прадчувае ўжо, што да таго берагу не даплыве. Хай пішуць, можа, і прада сям'я памогуць, дзесям... Ну, і пісалі. А той, хто здолеў запісаць паўсотні ці восемдзесят чалавек, авалязкова ордэн атрымліваў за гэта...

— Ордэн?! Здагадваўся, што ня чыста. але каб такое...

— Ну, вядома! А пасыль глядзіш: у хлопцаў гэтых, камуністай толькі што съпечаных, і якія пасыль ўсе валяліся паўраспранутыя на тым беразе, у кожнага на шылі крыжык. Выразаны з кансервавай бляшанкі, на нітачы. Таму што на Бога адно спадзяваліся, а не на гэтых... Што яны, паперадзе яго пойдуць, ші што? Ды такое толькі ў кіно савецкім, у кніжках нашых!

А пераправа цераз Дняпро... Дваццаць пяць тысяч уваходзіць у ваду, а выходзіць, на тым баку, трох тысяч. максімум пяць. Праз пяць-шэсць дзён усё гэта ўсплывае. Уяўляе?

— Але як усё-такі быць з гэтым: "Камуністычная партыя Савецкага Саюзу і яе роля ў арганізацыі разгрому намецка-фашысткіх захопнікаў"? Эта моцна засела ў нашы галовы... Хоць, калі складаеш адзін да аднаго разрозненых факты: вынішчэнне кіраўнічых кадраў, недаацэнка харктуру часнай вайны, ігнараваные сігналу аб падрыхтоўцы ваянных дзеяньніяў, нябывалая колькасць палонных, здрадніцкія адносіны да тых, што апынуліся за калючым дротам і на акупаванай тэрыторыі, катастрофічныя страты. фармаваные цэлых армій і паліцыйных карпусоў з ліку нашых грамадзян [чаго наогул нельга ўяўіць, кажучы пра мінулыя войны], няўмелае кіраўніцтва — міжволі прыходзіш да высновы, што вайну мы выигралі толькі щудам. И ўжо, прынамсі, не зважаючы на »арганізуючую і мабілізуючу силу партыі«.

— Якая там "арганізуюча і мабілізуюча"! Калі-б намі кіравалі ѹ камандавалі толькі палітадзелы, мы-б прайграли вайну за пайтара месяца. Яны і кіравалі — ажно да Смаленска. Там, у акуржэнні, генэрал Лукін нешта на кшталт перавароту учыніў — ші то адхіліў іх, ші то ў атаку разам з усімі пагнаў. Вось ужо тут яны паваявалі!

Першыя нашы контрудары, першыя нашы посыпехі — гэта таму, што перасталі іх слушаць. Яны-ж панствавалі на фронце — няздатныя ні на што, расьпешчаныя, у словах патанулыя, у самаўладстве, ва ўпэўненасці, што могуць усім распарацжаліца. Мы на перадавой — сорак-пяцьдзесяят чалавек у роце, скуры на далонах не засталося — працуем. а ў іх там дзеўкі — крамяныя такія... У нас начальнік палітадзелу брыгады, які ні разу на перадавой ня быў. сем дзеўак за вайну аблупаціў, вось ягоныя подзвігі. Пасыль вайны ўжо, у Ленінградзе, пытаюся ў аднаго генэрала (ён сівы ўесь і я сівы): "Аляксей Кандратавіч, а чаму гэта ў нас начальнік палітадзелу на перадавой ня быў?" А ён адказвае:

ЗВАЖАЙ

7

"А на храна ён табе там, дурню, патрэбен? Ды гэта я ня пускаў яго туды. Ён-жа прыйдзе — яму трэба бліндаж капаць, ды ў трывакі, а вас там пцьздзясят чалавек заміж ста дваццаці. У вас-же кароста на плячох, рукі да касьці съцертыя, а вы капаецце..." — "Ну. — кажу. — ануцкай абгорнеш і капаеш". — "Вось. А яму ў трывакі накаты бліндаж ды двух вартавых у дадатак. А паслья яшчэ ён вас і ажарэ, усе ваши запасы злопае..."

— Тое, пра што вы распавядаете, тым больш дзіўна, што для партыі ваеннае становішча — з яго казармамі, загадамі і іншай надзвычайшчынай — было як-бы натуральным асяроддзем бытавання... Што-ж здарылася?

— Тое, што Сталін і яго гадаванцы бяздарна пачалі вайну, бяздарна яе правялі і бяздарна завяршылі, у выніку чаго народ падвергся неаднаўлянаму гвалту, як высьветлілася. Дарэчы, вы ведаеце лічбу наших страт у Вялікай Айчыннай вайне?

— Цяпер быццам-бы прынята называць 27 мільёнаў чалавек замест ранейшых 20 мільёнаў.

— Не. 47 мільёнаў, мяркуюць дасьведчаныя людзі... Гэта-ж трэба! А як вайвалі?! Пагналі нас — і адразу: "Зыл вай паліва!" Палі! Бамбі! І па чужых, і па сваіх, калі свае ў акуружэнні... Вясной 44-га году, у самую вялікую слату, мы на сабе валаклі гарматы, на сабе валаклі мышны, акуружаючы 1-ю танковую армію. Перад гэтым білі мы яе, голубу, усю зіму. То мы яе акуружаєм, то яна нас. А колькі там было, унутры яе, "катлоў" наших!

Пад Камянец-Падольскім рэшткі арміі ўсё-такі прарваліся. Так, яны страцілі ўсе мышны, баявую тэхніку, масу людзей, але ядро арміі зьбераглі, і ўжо ў Польшчы яна нас сустрэла адмабілізаванай, адладжанай, як належыць у немцаў, ды й не пусьціла нас у Славакію. Спэцыяльна для зынішчэння 1-й танковай арміі быў створаны 4-ы Украінскі фронт. Спэцыяльна! Гэта-ж толькі падумашць трэба, як мы раськідваліся. Фронт, штаб фронту... А хто там? Там доблесны Пятроў, любімы палкаводзеў Уладзімера Карпава, камандаваў. Бяздарна! Дзъве арміі — 52-я і 18-я — складалі фронт, і гэтыя дзъве арміі павінны быў зынішчыць адну. Зынішчалі ўсю зіму, але так і ня зынішчылі. І на Дуклінскім перавале яна спыніла нас, гэта значыць, 4-ы Украінскі фронт. Паслья яму ўжо сталі дапамагаць левыя фланг 1-га Украінскага і правыя фланг 2-га Украінскага франтоў. Вялізарнейшая сіла — і нічога не зрабілі, паклалі 160 тысяч чалавек.

Так, камандваньне — горшага ня прыдумаеш. Але гэта яшчэ трэба памножыць на нашу Расею, на наша раздалбайства, нашу неабавязковасць, нашу халатнасць. Да нас-же ў тыл праісьці німецкім разъведчыкам было раз плюнучы: як хацелі, так і шыноралі. Быў выпадак, калі заднага маста немцы сем чалавек "языкоў" узялі перад самым наступленнем. Усюды войскі, тэхніка, людзі — плюнучы зіма куды. І ўсе съпяць... Колькі загадаў было розных: не спаць на перадовой, шныраць будуць — не прапускай! А як не прапускай? Ну, вось яны ідуць, вядро бульбы валакуць. "Стой б....!" "Чаго стой?" — "Ну стой!" — "Чаго стой, чаго ты?" — "Стой, кажу, нельга тут хадзіць!" — "Вось тваю маць... А хто сказаў, што нельга?" — "Стой. б.... назад!" — "Ды чаго? Бульбу ідзём варыць!" — "Нельга!" — "Зараз. курва. вінтар здыму, як усмалю — тут-же лапы ўгору загнеш!"... Ну, прапусцішь гэтых. паслья другія ідуць, каня параненага вядуць дабіваць, там трэція, чацвёртыя, яшчэ і яшчэ. Уся перадавая сноўдаеща, корміща, крадзе, шукае штосьці. Ува ўсіх свой клопат. Да пачатку сорак чацвёртага году на перадовой і майстэрні працуяць, боты на заказ шыюць: адзін у танку що ў самалёце скuru з крэслам зьдзёр, іншы ў афіцэра сядло сцягнігнуш на падноски, трэці шпількі робіць, чацвёртыя бяросту здабывае — боты-ж штука складаная. А ты за іх дзяжурыш, капаеш, то адно, то другое...

— Але-ж перамаглі?

— Таму што навучыліся разылічваць толькі на сябе. І ўжо ў 44-м годзе на батарэі ў кожнай машине 15-20 снарадаў пад усякім шмальцем было прыхавана. Там-же і паліва, і запчасткі, і паўпарсюка, там у старшыны анучы съvezжыя, мяшок круп, бульба. І ўсе пра гэта ведаюць, ды хэн знойдуць, а знойдуць — ня выгадауць. І гэта ў той час, калі з 43-га году таварыш Сталін гуляў у парадак: кожны дзень данасеньне аб наяўнасці паліва, снарадаў, людзей. Мяне заўсёды зьдзіўляла, што людзі ў сьпісе стаялі ў канцы. Спачатку снарады, паліва, а паслья ўжо людзі...

— Знаёмы матыў... Але калі справаздачнасць і усялякая пісаніна — а на фронты, думаю, і больш складаныя справы былі — значыць, напэўна ліпа, адсіяўшы, прыпіскі...

— Не заўсёды. Прыстрэлка рэпераў — тут асаблівай ліпніяма. Але ў большасці выпадкаў, вядома-ж, фількава грамата. "Ну, напіши што-небудзь" гэта камандзір пісару. А пісар: "Ды пайшлі яны..." — "Піши, піши!" Вось так... А снарады-ж хавалі ў вазілі з сабой не ад добра жыцьця. Вось той-же камандзір батарэі. Выпхнуў яго на прямую наводку з параду снарадаў, лічи, голым. Праз 5 хвілін трах-бах — гармата коламі ўгору, разылік загінуў. Значыць, трэба спадзівацца на сябе. Вось і пачыналі прыстасоўвацца. І хавалі, і прыпісалі. Скажам, на прыстрэлку рэпераў дaeща трыватыры снарады. Ён выдаткоўвае два. Хто яго праверыць? І па схеме ўсё правільна: 4 снарады.

Я разумею: таму, што ён скарыстаў не чатыры снарады, а два, стральба паслья будзе не такой дакладнай і, магчыма, некалькі чалавек дарэмна загінуць. Але і яго зразумець можна. У яго гарматы, у яго асабовы склад, хлопцам капаць. а у іх косьці вытыркнуліся: як у калгаснага каня. — трэба ім мяса паесць, хлеба. Вось яны і возяць ўсё з сабой.

— Атрымліваеша, людзей ставілі ў такія ўмовы, што ім, каб выжыць, трэба было хлусіць, выкручваща, іншых палкулі падстайляць?

— Вайна, вядома, разбэшчае. Любая вайна. Але гвалтаваньне народу пачалося раней, яшчэ з часу калектывізацыі. Даведка трэба? Дай таму маселка. У паўнаважаному сунь, каб меншы падатак бралі. І дзяцей кудысьці ўладкавацца. у ФЗН там, таксама трэба даваць... Уесь час гэта купля-продаж ідзе.

І вось так, паступова, да гэтай улады і прыстасаваліся. Ня людзі, а ўжо ѿ не народ жулікам стаў, крыхаборам, злодзеем. А ў вайну, на фронты, ўсё і выперла ва ўсёй красе!

Хоць дзівосныя былі выпадкі, зьдзіўляючыя! Нашы джантанкі, якія да немцаў у тыл высаджваліся, часта прывозілі адтуль, з акупаванай зямлі, гроши: гэта вясковыя жыхары, замардаваныя немцамі, апошнія капейкі аддавалі ў фонд абароны. Адзін поп прынёс да самалёту поўны меж грошей — сярод паствы назыбрай ды свае прыклаў... Ну, папа паслья, вядома, загрэблі: маўляў, служыў немцам. Так, ён пры немцах працаўаў, але-ж служыў людзям — суцяшаў, адпіваў, веру падтрымліваў...

— А як мянлялася ваша асабістасць ўспрыманьне вайны, яе ацэнка і асэнсваньне — і першых месяцаў і ўсіх наступных, і, нарэшце, перамога, думаючы пра якую, ня ведаеш — радаваща ці плацаца.

— Пра першыя месяцы я ведаю толькі з вуснаў іншых — я-ж з дваццаць чацвёртага году, у еорак другім прызываўся, а на фронт трапіў вясной сорак трэцяга. На Бранскі фронт, які наступаў у фланг курска-белгардской групоўкі немцаў. Верагодна, задумваўся грандыёзы, як заўсёды. плян: акуружаць, адсекчы... Але немцы паслья Сталінграда, паслья

ЗВАЖАЙ

6-й армії, ня надта і паддаваліся, самі імкнуліся адсекцы, ім гэта лепей удавалася. Асабліва пад Харкам, там яны шэсьць нашых арміяў акружылі, дзевятынацца генэралаў у палон узялі — бо тыя наступаюць ззаду, затое адступаюць съпераду... Цяпер не публікуюць нічога пра гэта, усе крычаць: 6-я армія, 6-я армія! А скажаш ім: шэсьце арміяў, — наши маршалы адразу: "Ну ў што? Нашы арміі дробныя: што іхняя адна, што нашых шэсьць. І наогул усё гэта вымагае праверкі, удачлівасць, пашырэнне..." У нас заўсёды — ледзь ты кранешся нашых страт, тут-же патрэбныя дакладныя звесткі. А вось калі яны, маршалы нашы, хлусяць-брэшучы, тады аніякіх і доказаў ня трэба. І вось паяўляеща галоўны ваяка на вайне — начальнік палітаддзела 18-й арміі, абібок і фарсун, і славіць сябе бяз сораму ѹ сумленьня...

— Віктар Пятровіч, трошки раней, гаворачы пра нашы страты, вы назвалі 47 мільёнаў замест 27. Я ня стаў спрачацца — мы-ж не альпіністы, каб выхваляцца адужанымі вяршынямі. Ды і 27 мільёнаў — гэта страшная лічба, і 20 мільёнаў — таксама. Але-ж гэта толькі загінуўшыя. А колькі калек, колькі маральна скалечаных, звар'яцелых, памерлых ад вайны, але пасля перамогі, колькі тых, што не вярнуліся на Бацькаўшчыну, колькі рэпрэсаваных за неас্তярожнае слова ѹ чужкія грахі? Тут лічба будзе куды больш крутая! І яе нельга супаставіць са стратамі Нямеччыны, якая ваявала на ўсе чатыры бакі сьвету: на заходзе і на ўсходзе, у Нарвэгіі і ў Афрыцы, якая высылала падводныя лодкі да амэрыканскага кантынэнту. Такія страты ня толькі ад нездавальнічага камандавання, яны — съведчанне якасна іншых адносін да народу. да чалавека наогул...

— А сельскія жыхары, асабліва ўдывы, над якімі пасля перамогі праста расправу ўчынялі: не дазваляючы ім выбрацца з абелемужчыненых сёл, забіраючы ѹ іх усё, ажно да апошняй бульбіны, да зянітка, ведаючы, што гэта умярцвіць сёлы. Што, настолькі не ставала розуму, каб зразумець гэта? Ды яны ўжо пры мне пачалі здыхаць, вёскі. я-ж доўга працаваў у газэце, ездзіў, бачыў! У гэтым сэнсі Гітлер можа служыць дакорам нашым правіцелям. Але, ён распраўляўся з камуністамі, як і Сталін з апазыцыяй, зрешты, аднак, ён ніколі не чапаў свайго народу — наадварот, клапаціцца пра ягонае ўмацаваньне, праславіцца яго, абагачаў. У Нямеччыне шанавалі жыцьцё ѹ дастатаў. А адносіны да народу ѹ нас... Ну. якія адносіны ѹ мясыніка да жывёліны?

Працяг будзе

Св. Пам. Яўхім Скурат

памёр 24.XII. 1994 г. у веку 86 гадоў, у Бэлэвіл, Антарый. Канада. Нар. у вёсцы Палесьце на Дзісеншчыне, здабыў дактарат у парыскім універсітэце. Падчас Другой сусветнай вайны выкладаў на настаўніцкіх курсах у Глыбокім а пасля быў Генэральным інспектарам беларускіх школаў у Генэралкамісарыяце Беларусі пад нямецкай акупацыяй.

Нашы спачуваныя ягонай радні.

Летась у сінегні ў Менскім выд. «Мастацкая Літаратура» выйшла з друку кніга-раман

ЗМАГАРНЫЯ ДАРОГІ
Кастуся Акулы

У цвёрдай вокладцы, 576 бачынаў, з прадмовай выдатнага беларускага гісторыка й пісьменніка Ул. Арлова, вокладку рысаваў мастак А.І.Цароў. Акулаўская кніга выйшла ў сэрыі "Мастацкай Літаратуры" «Галасы беларускага замежжа».

У анататыі ад выд. чытаем: "Раман вядомага пісьменніка беларускага замежжа Кастуся Акулы прысьвечаны лёсу Беларусі і Беларусаў у гады Другой сусветнай вайны, віхура якой на паўстагодзьдзя разычыла аўтара па Бацькаўшчынай. Камусліці яго погляды і ацэнкі могуць здавацца спрэчнымі, але ѿ любым выпадку чытачу будзе цікава пазнаёміцца са съведчаннямі чалавека, што бачыў вайну знутры і заслужыў за барацьбу з гітлераўцамі баявыя ўзнагароды".

Першае выданье "Змагарных Дарогаў" (Таронта-Мюнхэн 1962 г.) у бальшыні апрабавалі чытачы беларускага замежжа як адзін з выдатных твораў нашай літаратуры. За гэны раман цінуны на ўслугах КГБ фашисты щодзёнка аўтару на працягу дзесяткаў гадоў.

У Беларусі кнігу замаўляйце ѿ кнігарнях. У ЗША. Канадзе й іншых дэмакратычных краінах кніга каштует 30 далераў зь перасылкай. Замаўляць у аўтара на адрес: K.Akula, 57 Riverdale Ave., Toronto, Ontario, M4K 1C2

Падзяка

Усім, што прыслалі мне віншаваныя летась на ўгодкі наадмежніня. шчыра дзякую. К.Акула

Памылка друку

У папярэднім . 76-м нумары "Зважай", на бачыне 5-й заміж Касновічпавінна быць Касновіч.

ПРОКША МНОГА НАМ НАФАШЫСЦІУ

9 сінегні ў Менску памёр Л.Прокш. Нашы суродзічы ѿ дыяспары ведалі Прокш.у-агента КГБ. балычавіцкага цівуча, які нарабіў многа шкоды Беларусам на эміграцыі, катарыя змагаліся за вызваленіе Беларусі з маскоўска-балшавіцкага няволі. Найбольш Прокш фашыстыціў сваімі нягэлгымі фэльетонамі перадавымі дзеячом беларускай эміграцыі, якія выкryвалі расейска- маскоўскі генакыд у "імпэрыі зла". асаблів-ж у запрыгоненай маскалямі Беларусі. Прокш-ж і навуковец: нават імя мясцовага таронцлага, калішняга рэдактара "Вестника", перакруціў: гл. "Энцыкл. гісторыі Беларусі". бач. 88. дзе ён напісаў "Акулевіч Рыгор"... Такога прозвішча імя Георгій Окулевіч ніколі ня ўжываў.

ФОНД »ЗВАЖАЙ«

Да канца студзеня сёлета на "Зважай" прыслана: В.Акавіты (з продажы) — 9.50 дал.. др. Міласевіч — 9.50. Вольга Качан — 50.00. М.Тулейка (продаж) — 27.00. др. Л.Трушевіч — 67.00. А.Маркевіч — 15.00. Юля Андрусышын — 20.00. Н.Жызынеўскі — 13.00. К.Вайцяхоўскі — 21.00. К.Мярляк — 20.00. Я.Каваленка (продаж) — 20.00. М.Раецкі — 30.73. Разам — 325.73 дал. Усім ахвярадаўцам шчырае дзякую.